

Libellen langs oevers in Gouda

Tekst: Lisette Heikoop (IVN)
&
Jandirk Kievit (gemeente Gouda).

Sinds 1993 is het gemeentelijk beleid in Gouda erop gericht om water en oevers natuurlijk te beheren. Nieuwe oevers worden zoveel mogelijk natuurvriendelijk ingericht.

De gemeente Gouda reageerde daarom enthousiast op een verzoek van De Vlinderstichting om een stagiair in het voorjaar van 1998 onderzoek te laten verrichten naar oevers in Gouda. Zo'n 25 verschillende oevers zijn onderzocht op het voorkomen van libellen, dagvlinders, planten, amfibieën en vogels (Van Bekkum, 1998). In de zomer en het najaar van 1999 is aanvullend onderzoek naar libellen verricht (Mostert & Heikoop, 2000).

Goed nieuws Uit beide onderzoeken blijkt dat er langs oevers met natuurvriendelijke ingrepen in Gouda hoge aantallen libellen vliegen. Dat is goed nieuws, want libellen zijn goede ecologische graadmeters voor de kwaliteit van water

Dragonflies along natural and traditional banks

A comparative study was done in the municipality of Gouda on the significance of nature-friendly banks for dragonflies. It was carried out by spotters who monitored dragonflies along water banks managed in a nature-friendly way and traditionally managed banks. Nature-friendly development and management of the banks showed to have a positive effect on dragonflies. Nearly three times as many dragonflies were spotted here than along traditionally managed banks. 19 species including two protected species were seen along natural banks, and 12 along traditional banks. The results have been published in a report to encourage local water authorities.



Jandirk Kievit

Het vrouwtje van een gewone oeverlibel rust op een licht stuk hout; ze warmt op.



en oevers. Hun hele leven, als larve en als vliegend insect, speelt zich immers in het water en langs de oevers af.

Hiermee is echter nog niet aangetoond hoe groot het effect van de natuurvriendelijke ingrepen precies is. Ook de voor libellen gunstige bodemsamenstelling in Gouda, laagveen, zou immers een rol kunnen spelen.

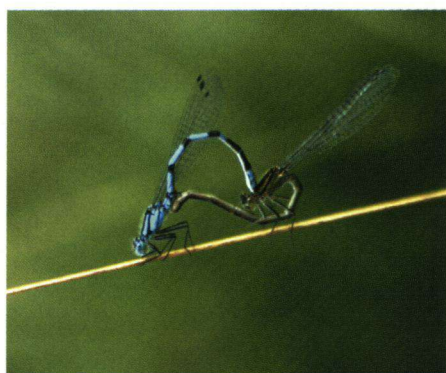
Het onderzoek Twee watergidsen van het IVN kwamen daarom met het voorstel voor een vergelijkend, meerjarig onderzoek naar de betekenis van natuurvriendelijke oevers voor libellen, door op gestructureerde wijze natuurvriendelijke en traditionele oevers met elkaar te vergelijken. Tevens wilden zij de betekenis van een aantal kenmerken van water en oevers voor libellen onderzoeken. Dit als toetsing en verdere uitwerking van grootschalig onderzoek dat Kees Mostert van 1994 tot 1997 in het landelijk gebied van Zuid-Holland heeft verricht.

Voor we keuzes zouden maken omtrent de waarnemingsmethode, is contact gezocht met De Vlinderstichting. Dick Groenendijk, projectleider Meetnet libellen Zuidwest adviseerde om de tellingen zo in te richten dat ze ook inpasbaar zijn in het Landelijk Meetnet Libellen. Er zijn nog nauwelijks stedelijke telroutes, dus zo kon het onderzoek ook op nationaal niveau meerwaarde hebben.

In samenwerking met De Vlinderstichting werden in 2000 tien zogenaamde dubbelroutes uitgezet in de gemeente Gouda. Zo'n dubbelroute bestaat uit twee oevers die vlakbij elkaar liggen: een natuurvriendelijke en een traditionele oever. Een natuurvriendelijke oever heeft een flauw talud, een plas-drasoever of inhammetjes. Een traditionele oever heeft een steil talud of is beschoeid. De totale libellen-dubbelroute telt 200 meter, waarbij de natuurvriendelijke en traditionele route vergelijkbaar zijn qua watertype, bezonning en landschapstype. Volgens de regels van het Landelijk Meetnet Libellen moet elke dubbelroute in principe 9 maal per jaar geteld worden, in de periode van half mei tot begin september.

De watergidsen benaderden tien libellenspotters uit Gouda en omgeving. Allen toonden belangstelling om mee te werken aan het onderzoek. In het jaar 2000 hebben deze vrijwilligers alle uitgezette dubbelroutes geïnventariseerd.

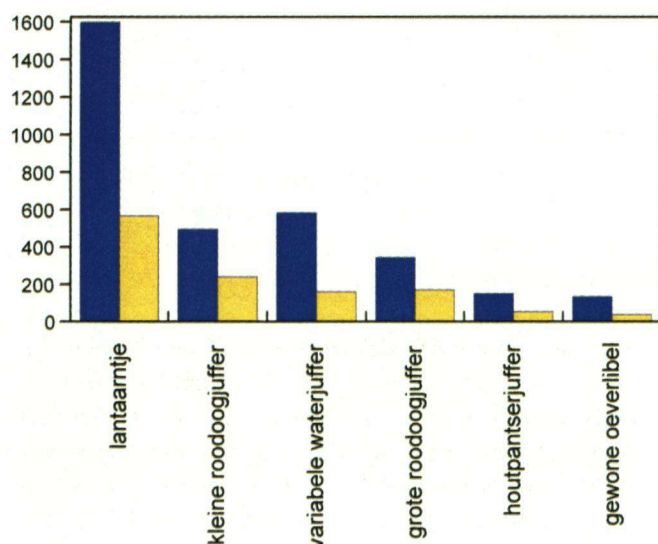
De resultaten Wat we al vermoedden, is nu ook daadwerkelijk aangetoond. Het natuurvriendelijk inrichten en beheeren van oevers in Gouda heeft een positief effect op libellen. Langs natuurvriendelijke oevers kwamen in 2000 bijna drie keer zoveel libellen voor als langs traditionele oevers. Er zijn in totaal 19 verschillende soorten libellen waargenomen, 19 langs natuurvriendelijke oevers en 12 langs traditionele oevers. Langs natuurvriendelijke oevers zijn 2 soorten van de Rode Lijst gezien: de bedreigde groene glazenmaker en de kwetsbare vroege glazenmaker.



Marja Zandberg

Paringswiel watersnuffels.

Verder heeft het onderzoek aangetoond dat veel factoren van invloed zijn op het voorkomen van het aantal libellen. De hoeveelheid zon, de mate van slootbedekking (meestal met kroos), de slootdiepte, het maaibeeld en het type talud hebben grote invloed. Tot ieders verbazing zijn in de groen- en recreatiegebieden nauwelijks meer libellen geteld dan in



In Gouda werden langs natuurvriendelijke oevers (blauw) meer libellen en ook meer soorten geteld in vergelijking met niet natuurvriendelijke, traditionele oevers (geel). In deze grafiek is het verschil voor de zes meest waargenomen soorten weergegeven.

Tips voor het inrichten van onderzoek door vrijwilligers

Het onderzoek in Gouda loopt tot nu toe voorspoedig: alle tellers blijven enthousiast, niemand haakt af en er is belangstelling voor de resultaten. Aangezien alom wordt gehoord dat steeds minder mensen zich laten porren voor vrijwilligerswerk, volgen hier enkele tips:

- Het actief benaderen van potentiële vrijwilligers werkt beter dan oproepen in regionale natuurblaadjes. In Gouda leverde telefonische benadering in 100% van de gevallen een positieve respons op, terwijl er op advertenties geen enkele reactie kwam.
- Een vaste route vlakbij huis kost weinig tijd. Ook stimuleert het de betrokkenheid bij de eigen woonomgeving. Daarom wordt het ook niet als een probleem ervaren als er weinig bijzondere soorten worden waargenomen.
- Sluit om draagvlak te creëren aan op de belangstelling van een natuurbeherende instantie.
- De gemeente Gouda heeft als motto: "Als deskundigen vrijwillig nuttig onderzoek voor je doen, dien je ze van alle gemakken te voorzien". De gemeente stelde daarom haar informatiecentrum ter beschikking voor bijeenkomsten van de onderzoeksgroep, vergoedde kopieer- en portokosten, reikte veldgidsen, vangnetjes en legitimatiepasjes uit en voorzag zelfs in een ongevalverzekering tijdens het onderzoek. De 'secundaire arbeidsvoorwaarden' waren dus prima in orde en dat geeft het gevoel gewaardeerd te worden.
- De Vlinderstichting staat onderzoeksgroepen graag met deskundige begeleiding bij. In Gouda heeft dat zeker bijgedragen aan de kwaliteit van het onderzoek en de motivatie van de deelnemers.
- Het werkt goed als 1 of 2 lokale coördinatoren kunnen fungeren als eerste vraagbaak en intermediair met de natuurbeherende instantie en De Vlinderstichting. E-mail leent zich goed om tussentijdse resultaten en leuke waarnemingen terug te koppelen naar de vrijwilligers.
- Het schrijven van een rapport meteen na het eerste onderzoeksjaar lijkt wellicht prematuur, maar heeft als voordeel een tijdige evaluatie van de onderzoeksopzet. Bijstellingen zijn dan nog mogelijk en zinvol. Bovendien stimuleert het de vrijwilligers wanneer hun inspanningen zich snel vertalen in de tastbare vorm van een mooi rapport.
- Een fraaie vormgeving en een goede presentatie van het rapport, in dit geval verzorgd door de gemeente Gouda, draagt eraan bij dat de inhoud serieus wordt genomen door interne en externe beleidsmakers, de pers en andere belangstellenden.
- Zorg voor continuïteit: door het onderzoek in te passen in het Landelijk Meetnet Libellen blijft het zinvol de libellenroutes te lopen, ook als het onderzoek is beëindigd of als er in de toekomst te veel tellers afhaken.



Een Goudse natuurvriendelijke oever; een flauw talud met inhammen.

de bebouwde omgeving. De ideale oever voor libellen, zo blijkt uit dit onderzoek, heeft meer dan twee uur zon per dag, wordt extensief

Marianne van der Staaij-Pot

gemaaid en heeft een flauw talud met inhammetjes. Het water is dieper dan 10 cm en voor ongeveer



Wim Revet

een achtste tot een

kwart bedekt met waterplanten. Een voorbeeld van zo'n oever is te vinden aan het Thorbeckeveld in Gouda. Daar zijn per transect van 50 meter gemiddeld 62 libellen per bezoek aangetroffen. Dat is een prachtig resultaat. En dan te bedenken dat het Thorbeckeveld voorheen een moeilijk te beheren ondergelopen grasveld was.

Zelfs de glassnijder werd in Gouda waargenomen.

Hoe verder De gemeente Gouda is verheugd met dit resultaat. Want in algemene zin geldt: "Gaaf het goed met de libellen, dan gaaf het goed met de natte natuur in de stad." Naar aanleiding van het onderzoek en de resultaten van de inventarisaties in 2000 is een rapport samengesteld, dat op 9 juli 2001 officieel overhandigd is aan de stuurgroep van het Waterplan Gouda. Het rapport is belangrijke input voor het Waterplan in wording. Hoogheemraad J. Steegh van het Hoogheemraadschap van Rijnland reageerde: "Ik heb de neiging om libellen te adopteren als symbool voor waterkwaliteit, omdat de belangen van libellen zoals die blijken uit dit onderzoek, parallel lopen met de waterkwaliteitseisen van het schap".

De libellentellers voelen zich gesteund door deze woorden en zijn allen doorgegaan met hun monitoring in 2001. Het vervolgonderzoek is op enige punten bijgesteld. Zo worden dit jaar ook de invloeden van bladafval en de oevervegetatie onderzocht.

Er zijn in Gouda volop plekken en oevers die vragen om de natuur een kans te geven. Met het Waterplan in wording, in samenwerking met het Hoogheemraadschap van Rijnland en het Waterschap Wilck en Wiericke, werkt de gemeente Gouda hier interactief aan het doel: natuur dichtbij burgers. In de toekomst zal bij reconstructies van oevers 'de bewijslast' omgekeerd worden. Er wordt een natuurvriendelijke oever aangelegd tenzij aangetoond kan worden dat het daar absoluut niet kan!

Alle tellers bedankt! De tellingen zijn verricht door:

Peter de Groot, Antoine van der Heijden, Lisette Heikoop, Lourien van der Hoek, Jandirk Kievit, Wim Revet, Laurens Sparrius, Marianne van der Staaij-Pot, Leen Schuilenburg en Marja Zandberg.

Literatuur

Bekkum, H.G.P. van (1998). Natuurvriendelijke oevers in Gouda, een toetsing van de theorie aan de praktijk. De Vlinderstichting, Wageningen, rapportnummer SV 98.05.
Heikoop, J.E., Hoek, L. van der, Revet, W (2001). Libellen langs natuurvriendelijke en traditionele oevers in Gouda 2000, gemeente Gouda.
Mostert, K., (1998). Libellen in het landelijke gebied van Zuid-Holland. De Levende Natuur, 99: 142-149.
Mostert, K., Heikoop, J.E.. (2000). Libellen langs natuurvriendelijke oevers in Gouda.